

**ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ
ДЕРЖАВНОЇ ТА СЛУЖБОВОЇ ТАЄМНИЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
(СТ. 328, 329, 330 КК УКРАЇНИ)**

**SUBJECT OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF PROTECTION OF STATE
AND OFFICE SECRETS OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE
(ARTICLES 328, 329, 330 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)**

Шабліста О.О.

ад'юнкта кафедри кримінального права та кримінології

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0002-9457-7366

У статті автором проведено дослідження предмету кримінальних правопорушень у сфері охорони державної та службової таємниці Національної поліції України. В ході роботи автором зосереджено увагу на тому, що державна та службова таємниця Національної поліції України є важливим елементом національної безпеки України, в контексті чого підвищується актуальність дослідження складових елементів кримінальних правопорушень у цій сфері, зокрема предмету. Саме від цього залежить розуміння які саме відомості потребують державного захисту та за незаконне поширення якої інформації настає кримінальна відповідальність згідно з кримінальним законодавством.

За результатами дослідження автором запропоновано визначення предмета кримінальних правопорушень, передбачених ст. 328, ст. 329 та ст. 330 КК України, з урахуванням специфіки нормативної визначеності, характерної для цих кримінально-правових норм.

Встановлено, що предметом кримінального правопорушення передбаченого ст. 328 та ст. 329 КК України є відомості, що становлять державну таємницю. Щодо такої інформації має бути прийнято рішення державного експерта з питань таємниці, про визнання державною таємницею та включення до переліку відомостей, які становлять державну таємницю Зводу, затвердженого наказом Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23 грудня 2020 року № 383.

Ключові слова: предмет кримінального правопорушення, державна таємниця, службова таємниця, охорона секретної інформації, службова інформація, режим секретності.

In this article, the author conducts a study of the subject matter of criminal offenses in the area of protection of state and official secrets of the National Police of Ukraine. The author focuses on the fact that state and official secrets of the National Police of Ukraine are an important element of national security of Ukraine, and in this context, the relevance of studying the constituent elements of criminal offenses in this area, in particular, the subject matter, is increasing. It is on this that the understanding of what information requires state protection and what information is subject to criminal liability under criminal law depends.

Although the subject matter is an optional feature of the object of a criminal offense, in some corpus delicti it is a mandatory feature. Thus, for example, in criminal offenses in the field of ensuring state official secrets of the National Police of Ukraine (Art. 328, Art. 329, Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine), the subject is a mandatory feature. Establishing it is the burden of proof. Given the above, the relevance of the study of the subject matter of criminal offenses in the field of ensuring state secrets of the National Police of Ukraine (Art. 328, Art. 329, Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine) is undeniable.

In addition, as we can see, a prerequisite for classifying information as secret is its inclusion in the list of information constituting a state secret. This list is contained in the text of the Code, which was approved by the Order of the Security Service of Ukraine «On Approval of the Code of Information Constituting a State Secret» of December 23, 2020, No. 383.

As a result of the study, it was found that the subject of the criminal offense under Art. 328 and Art. 329 of the Criminal Code of Ukraine is information constituting a state secret. With regard to such information, a decision must be made by a state expert on secrecy, on the recognition as a state secret and inclusion in the list of information constituting a state secret of the Code approved by the Order of the Security Service of Ukraine «On Approval of the Code of Information Constituting a State Secret» of December 23, 2020 № 383.

The subject matter of the criminal offense under Article 330 of the Criminal Code of Ukraine is data constituting proprietary information collected in the course of operational and investigative, counterintelligence activities, in the field of defense of the country. Such information should be assigned the status of «for official use» in accordance with the procedure established by law.

In the future, it is relevant to study the subject of criminal offenses in the field of protection of state and official secrets of the National Police of Ukraine.

Key words: subject matter of a criminal offense, state secret, official secret, protection of classified information, official information, secrecy regime.

Постановка проблеми. Варто погодитись, що питання захисту державної таємниці в будь-якій країні розглядається в контексті захисту інформаційної безпеки, а також національних інтересів в інформаційній сфері, що визначаються сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави. Інформація як спосіб існування суспільства і можливість реальної участі громадян в управлінні справами держави і контролі над діяльністю органів влади та громадських організацій. З одного боку, інформація – об'єкт відносин людей, а з іншого – ресурс управління та прийняття рішень. Тому держави в межах реальної загрози своїй безпеці і розглядають потенційно можливе розголошення інформації, що має обмежений доступ для користування [1, с. 103]. В той же час державна таємниця – це найважливіші для України відомості в різних царинах її життєдіяльності. І витік такої інформації загрожує як окремим сферам державних інтересів,

так і національній безпеці України в цілому. Тому охорона державної таємниці була й залишається складовою частиною загальної системи забезпечення національної безпеки України [2, с. 22].

У цьому контексті, а також враховуючи те, що державна та службова таємниця Національної поліції України є важливим елементом національної безпеки України, актуальним є дослідження предмету кримінальних правопорушень у цій сфері. Саме від цього залежить розуміння які саме відомості потребують державного захисту та за незаконне поширення якої інформації настає кримінальна відповідальність згідно з кримінальним законодавством.

Дослідження окремих питань, щодо забезпечення охорони державної та службової таємниці здійснювали такі вчені, як: М.В. Анчукова, Г.О. Блінова, Д.П. Василенко, Т.Ю. Вислоцька, О.С. Володавська, Л.Ф. Дадерко, С.І. Ємельянов, С.В. Климчук, Ю.М. Котович,

С.М. Кучанський, О.О. Кулініч, Б.Д. Леонов, П.С. Литвин, М.І. Мельник, М.І. Михайлуца, І.В. Місько, К.І. Пилипенко, О.С. Самойлова, О.Г. Семенюк, В.В. Сергійчук, І.І. Трембач, Д.С. Усов, Г.В. Форос, М.І. Хавронюк, В.М. Чередник, О.В. Шамсутдінов та інші. Але, зазначимо, що дослідження предмету кримінальних правопорушень у сфері охорони державної та службової таємниці Національної поліції України не здійснювалось.

Мета статті полягає у дослідженні предмету кримінальних правопорушень у сфері охорони державної та службової таємниці Національної поліції України (ст. 328, 329, 330 КК України).

Виклад основного матеріалу. Цілком слушно зазначає Р.С. Орловський та А.В. Пахомов, що у структурі поняття об'єкта як обов'язкового елемента загального складу кримінального правопорушення фіксується також такі його факультативні ознаки як предмет кримінального правопорушення та потерпілий від кримінального правопорушення. Предметом кримінального правопорушення як факультативною ознакою об'єкта загального складу кримінального правопорушення слід визнавати будь-які речі матеріального світу або нематеріалізовані явища, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення. Предмет як факультативна ознака об'єкта загального складу кримінального правопорушення може страждати, а може і не страждати від вчиненого кримінального правопорушення. Потерпілий від кримінального правопорушення як факультативна ознака об'єкта загального складу кримінального правопорушення, це завжди суб'єкт суспільних відносин. Однак не кожен суб'єкт суспільних відносин, на які здійснюється посягання може бути визнаний потерпілим у кримінально-правовому значенні. Суб'єкт (учасник) охоронюваних суспільних відносин та потерпілий співвідносять як рід та вид. Потерпілим у кримінальному праві, як видається, можна розглядати тільки фізичну особу [3, с. 577].

Як можемо побачити, хоча предмет виступає є факультативною ознакою об'єкта кримінального правопорушення, в деяких складах виступає в якості обов'язкового. Так, наприклад в кримінальних правопорушеннях у сфері забезпечення державної службової таємниці Національної поліції України (ст. 328, ст. 329, ст. 330 КК України) предмет є обов'язковою ознакою. Встановлення якої є обов'язком доказування. З огляду на сказане, актуальність дослідження предмету кримінальних правопорушень у сфері забезпечення державної службової таємниці Національної поліції України (ст. 328, ст. 329, ст. 330 КК України) не викликає сумнівів.

Отже, розпочнемо з того, що поняття державної таємниці законодавцем надано у ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» від 12 січня 1994 року № 3855-ХІІ.

Так, згідно ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» від 12 січня 1994 року № 3855-ХІІ державна таємниця (секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою. Тоді як, віднесення інформації до державної таємниці – процедура прийняття (державним експертом з питань таємниці) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього [4].

Поміж цього, як можемо побачити, обов'язковою умовою віднесення інформації до таємної, є її віднесення до

переліку відомостей що становлять державну таємницю. Яка міститься у тексті Зводу який затверджений наказом Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23 грудня 2020 року № 383.

В цьому контексті, питання класифікації таємниць, що охороняються кримінальним законодавством України розглядала Т.Ю. Вислоцька в межах наукового дослідження кримінально-правової охорони таємниці в Україні.

Так, автор зазначає, що серед дослідників відсутня єдина думка щодо класифікації видів таємниці, що охороняються нормами кримінального законодавства. А тому теоретико-доктринальний підхід використовує різні критерії для класифікації таємниці: в залежності від її власника; предметного критерію; характеру походження; характеру відображених інтересів; заподіяної шкоди; суб'єктного складу правовідносин тощо. На думку автора, найбільш обґрунтованим є використання критерію, в залежності від суб'єкта, якому належить таємниця: приватна (фізичним і юридичним особам, які вправі самостійно визначати, яка інформація повинна залишатися в обмеженому доступі), публічна (державі). Залежно від суб'єктного складу автори виділяють два види правовідносин, що виникають в зв'язку з необхідністю охорони таємниці: таємниці з режимом абсолютної охорони; таємниці з режимом відносної охорони. Таємниці з режимом абсолютної охорони поділяються на: таємницю приватного життя фізичних осіб; таємницю приватного життя юридичних осіб; державну таємницю. Таємниці з режимом відносної охорони, в свою чергу, поділяються в залежності від характеристик зобов'язаних суб'єктів на прості і комплексні. Прості таємниці з режимом відносної охорони науковець називає таємницями спеціального статусу. Серед таємниць статусу Т.Ю. Вислоцька виділяє три: професійна таємниця; службова таємниця; доторканна таємниця. Комплексні таємниці являють собою поєднання декількох видів таємниць [5, с. 171].

Таким чином, до державної таємниці у порядку, встановленому цим Законом, відноситься інформація: 1) у сфері оборони; 2) у сфері економіки, науки і техніки; 3) у сфері зовнішніх відносин; 4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку [4]. В контексті предмету нашого дослідження нам цікавий останній четвертий пункт (інформація у сфері державної безпеки та охорони правопорядку).

Так, до державної таємниці у порядку, встановленому цим Законом, відноситься інформація у сфері державної безпеки та охорони правопорядку:

- про особовий склад органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність або розвідувальну чи контррозвідувальну;
- про засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності; про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що проводять таку діяльність; про склад і конкретних осіб, що є негласними штатними працівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну і контррозвідувальну діяльність;
- про організацію та порядок здійснення охорони адміністративних будинків та інших державних об'єктів, посадових та інших осіб, охорона яких здійснюється відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;
- про систему урядового та спеціального зв'язку;
- про організацію, зміст, стан і плани розвитку криптографічного захисту секретної інформації, зміст і результати наукових досліджень у сфері криптографії;
- про системи та засоби криптографічного захисту секретної інформації, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;

- про державні шифри, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;
- про організацію режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, державні програми, плани та інші заходи у сфері охорони державної таємниці;
- про організацію, зміст, стан і плани розвитку технічного захисту секретної інформації;
- про результати перевірок, здійснюваних згідно з законом прокурором у порядку відповідного нагляду за додержанням законів, та про зміст матеріалів оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та судочинства з питань, зазначених у цій статті сфер;
- про інші засоби, форми і методи охорони державної таємниці [4].

З окресленого, можна зробити висновок, що предметом розголошення державної таємниці – є встановлений Законом України «Про державну таємницю» від 12 січня 1994 року № 3855-ХІІ вичерпний перелік відомостей, що становлять державну таємницю.

Поміж цього, Законом України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ до інформації з обмеженим доступом відноситься – конфіденційна, таємна та службова інформація. Тоді як, у ст. 10 Закону надано класифікацію інформації за змістом.

Так, за змістом інформація поділяється на такі види:

- інформація про фізичну особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація);
- інформація про товари (роботи, послуги);
- науково-технічна інформація;
- податкова інформація;
- правова інформація;
- статистична інформація;
- соціологічна інформація;
- інші види інформації [6].

У ст. 21 зазначеного Закону встановлено, що конфіденційною є інформація про фізичну особу, інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, а також інформація, визнана такою на підставі закону. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, якщо інше не встановлено законом. Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом. Порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами [6].

Окрім цього, варто зазначити, що Законом України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ також, які і в ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» від 12 січня 1994 року № 3855-ХІІ встановлюється перелік інформації яку не може бути віднесено до категорії з обмеженим доступом. Проте, цей перелік дещо інакший.

Так, згідно ст. 21 Закону України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ встановлено, що до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

- 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
- 2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;
- 3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- 4) про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних доку-

ментах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних з політичними репресіями, Голодомором 1932–1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими особами, які брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики, представниками комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

6) щодо діяльності державних та комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100 відсотків, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону;

7) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6].

Як можемо побачити Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ оперує такими поняттями, як документ та інформації. Визначення даних понять законодавцем пропонується у ст. 1 зазначеного Закону.

Так, документ – це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі. Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [6].

З цього, обгрунтовано зазначає О.В. Шамсутдінов, що у визначенні державної таємниці мають місце наступні ознаки:

1. Обмеженість доступу до державної таємниці як виду таємної інформації, тобто відомості, що становлять таку таємницю, підлягають засекречуванню (обмеженню їх поширення і доступу до їх матеріальних носіїв);

2. Значущість, важливість такого роду відомостей у певний проміжок часу для інтересів держави, тобто в разі розголошення державної таємниці національній безпеці України може бути завдана суттєва шкоди (матеріальний критерій);

3. Чітке визначення сфер, у яких може існувати державна таємниця, а саме: оборона, економіка, наука і техніка, зовнішні відносини, державна безпека й охорона правопорядку;

4. Передбаченість відомостей, що становлять державну таємницю, Законом, тобто встановлення переліку таких відомостей у спеціальному правовому акті – Зводі, на підставі та в межах якого створюються розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю (формальний критерій);

5. Охорона такої секретної інформації державою, тобто встановлення на підставі чинного законодавства єдиного порядку забезпечення охорони зазначеної інформації державно-правовими засобами [2, с. 22–23].

Отже, можемо погодитись із автором, щодо необхідності встановлення всіх п'яти, зазначених вище, обов'язкових ознак у визначенні державної таємниці, для необхідності встановлення предмету кримінально-правової норми, що встановлює кримінальну відповідальність за розголошення державної таємниці.

З окресленого також варто погодитись із Т.Ю. Вислоцькою, що попри нормативне закріплення окремих видів таємниці (банківської, державної), інші види таємниць, що охороняються нормами кримінального права, не знайшли свого законодавчого закріплення. Більше того, як в чинному кримінальному законодавстві, так і в теорії кримінального права та судовій практиці має місце вико-

ристання різної термінології для позначення тієї чи іншої таємниці. Тому, з метою вдосконалення чинного законодавства, автором пропонується уніфікувати термінологію. Аналогічна ситуація, на її думку, має місце щодо змісту відомостей, які становлять той чи інший вид таємниці. Така неврегульованість законодавства призводить до віднесення однакових відомостей до різних видів таємниць [5, с. 172].

На думку М.І. Мельника та М.І. Хавронюка предметом кримінального правопорушення передбаченого ст. 328 КК України є певним чином матеріалізовані відомості, що становлять державну таємницю. За ст. 329 КК України виступають: документи, що містять державну таємницю, інші матеріальні носії секретної інформації, що містять державну таємницю; предмети, відомості про які становлять державну таємницю [7, с. 1017]. Тоді як предметом кримінального правопорушення передбаченого ст. 330 КК України є відомості, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни, матеріалізовані в певному документі [7, с. 1021].

За позицією І.М. Копотуна предмет кримінального правопорушення передбаченого ст. 328 КК України становлять відомості чи дані, що становлять державну таємницю, кримінального правопорушення передбаченого ст. 329 КК України є: 1) документи, що містять державну таємницю; 2) інші матеріальні носії секретної інформації, що містять державну таємницю; 3) предмети, відомості про які становлять державну таємницю. А предметом кримінального правопорушення передбаченого ст. 330 КК України – економічні, науково-технічні та інші відомості (в сфері державного управління, громадської безпеки, про кадрову політику, технологічну інформацію тощо), які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, та матеріалізовані в певному документі [8, с. 628–629].

Для більш детального розуміння предмету кримінального правопорушення передбаченого ст. 330 КК України варто звернути увагу на Роз'яснення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо віднесення публічної інформації до службової згідно із Законом «Про доступ до публічної інформації», розроблені спільно з Експертною радою при Представникові Уповноваженого з прав людини.

Так, для отримання інформації статусу «для службового користування» має бути виконано три кроки:

– першим кроком в процесі вирішення, чи можливо відповідно до Закону (стаття 9) надати інформації статус «для службового користування», є визначення, чи є ця інформація такою, що: 1) міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішню службову кореспонденцію, зокрема, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою

напрямку діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішення; 2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці;

– другим кроком є встановлення, чи належить відповідна інформація до такої, доступ до якої згідно із Законом не може бути обмежено (в тому числі й шляхом віднесення її до службової інформації). До такої інформації, зокрема, належить інформація, визначена частинами п'ятою та шостою статті 6 Закону, інформація, яка підлягає оприлюдненню відповідно до частини першої статті 15 Закону, а також інша інформація, доступ до якої не може бути обмежено відповідно до закону (див. наприклад, Закон України «Про інформацію», «Про засади запобігання і протидії корупції» тощо).

– третім кроком є проведення перевірки на відповідність інформації сукупності наступних вимог («трискладовий тест» відповідно до частини другої статті 6 Закону): 1) обмеження доступу відповідає одному чи кільком таким інтересам: в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди вищевизначеним інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні [9].

Отже в результаті дослідження встановлено, що предметом кримінального правопорушення передбаченого ст. 328 та ст. 329 КК України є відомості, що становлять державну таємницю. Щодо такої інформації має бути прийнято рішення державного експерта з питань таємниці, про визнання державною таємницею та включення до переліку відомостей, які становлять державну таємницю Зводу, затвердженого наказом Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23 грудня 2020 року № 383.

Предметом кримінального правопорушення передбаченого ст. 330 КК України є відомості, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни. Такій інформації має бути присвоєно в установленому законом порядку статус «для службового користування».

В подальшому актуальним є дослідження суб'єкта кримінальних правопорушень у сфері охорони державної та службової таємниці Національної поліції України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Усов Д.С. Захист державної таємниці за кримінальним законодавством інших країн на пострадянському просторі. *Публічне право*. 2013. № 3. С. 103–109.
2. Шамсутдінов О.В. Відповідальність за розголошення державної таємниці за новим кримінальним законодавством України. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні : науково-технічний вісник*. 2001. Вип. 2. С. 21–25.
3. Орловський Р.С., Пахомов А.В. Об'єкт як елемент загального складу кримінального правопорушення, його ознаки та значення. *Юридичний науковий електронний вісник*. 2022. № 11. С. 573–578. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/139.pdf
4. Про державну таємницю : Закон від 21.01.1994 № 3855. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
5. Вислоцька Т.Ю. Кримінально-правова охорона таємниці в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2017. 275 с.
6. Про інформацію : Закон від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#top>
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. І.М. Копотуна. Київ : «КНТ», 2023. 966 с.
9. Роз'яснення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо віднесення публічної інформації до службової згідно із Законом «Про доступ до публічної інформації», розроблені спільно з Експертною радою при Представникові Уповноваженого з прав людини : веб-сайт. URL: <https://adm.rv.court.gov.ua/userfiles/media/1%20Sud0485/file.pdf>